

Feminisering

van de titels en functiebenamingen
van het personeel van de Stad Brussel

« Feminisering van de titels en functiebenamingen van het personeel van de Stad Brussel »

(Nederlands - Frans)

geschreven voor Stad Brussel door Patricia Niedzwiecki,
Directrice van OCOEC TFI

2004

De Gids “ *Feminisering van de titels en functiebenamingen van het personeel van de Stad Brussel* » wordt ook gesteund door het Instituut voor Gelijke Kansen tussen vrouwen en mannen, het Informatiebureau te Brussel van het Europees Parlement, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Hotel Astoria.

Inhoud

• Het Schepenenambt voor Cultuur van de Stad Brussel	3
• OCOEC TFI	4
• Inleiding	6
• Vervrouwelijkingsregels	12
• Citaten	21
• Mannelijke en vrouwelijke titels en functiebenamingen	22
• Tot besluit	33
• Bibliografische documenten	35
• Geselecteerde bibliografie	36

OCOEC TFI wenst ten zeerste de Heer Henri Simons, Eerste schepen bevoegd voor Cultuur, het College van Burgemeester en Schepenen, het personeel van de Stad Brussel en de Dienst Cultuur van harte te danken voor hun bijzondere steun en medewerking.

Voorwoord

Bij het lezen van de huidige nieuwe Gids kan misschien nog steeds de hamvraag rijzen : waarom de titels en functiebenamingen feminiseren? Welnu, om het gelijke kansenbeleid vrouw-man op de arbeidsmarkt en op alle echelons van onze samenleving nog een betere kans te geven, luidt het meest voor de hand liggend antwoord. Mijn motivatie toen ik op 21 juni 1993 het Decreet met betrekking tot het feminiseren van de beroeps-, functie-, graad- en titelbenamingen hielp doen aannemen, was immers identiek.

Zoals bijvoorbeeld uit antropologische wetenschapswerken en navorsingswerken op het vlak van de communicatiewetenschappen blijkt, hangen zowel de inhoud als de vorm van het taalgebruik, de essentie en de naam van dingen en functies, de woordenschat en de organisatie van onze menselijke bevolkingsgroepen nauw samen met elkaar.

Het hardnekkig gebruik van niet-seksegebonden beroepsbenamingen werkt bijvoorbeeld een traditionele stereotiepe rollenverdeling in de hand en staat tevens de gelijke kansen tussen man en vrouw op het werk in de weg.

Titels en functiebenamingen feminiseren vloeit dus voort uit een politieke wil in de maatschappelijke betekenis van het woord. Feminiseren werkt dus meer op een maatschappelijk dan linguïstisch niveau als dusdanig.

Waarom maar secretaresse zeggen en wel mevrouw de Staatssecretaris?

Moge de Gids "Feminisering van de Titels en Functiebenamingen van het Personeel van de Stad Brussel" een nieuwe stap vooruit vormen naar ware gelijke kansen tussen vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt en meer globaal gezien in de samenleving, zoals indertijd de gids van de Franse Gemeenschap.

Henri Simons,

Eerste Schepen van de Stad Brussel bevoegd voor Cultuur, Stedenbouw en Bescherming van het Patrimonium

OCOEC TFI

Vzw OCOEC TFI ging begin 1990 van start. De vereniging organiseert maatschappelijke en culturele activiteiten, met als doel de uitstraling van de Europese talen en cultuurvormen te verbreden en de aanwezigheid van vrouwen en van de « vrouwelijke dimensie » in onze samenleving te bevorderen.

De nieuwe structuur Gender-, Taal- en Feminiseringsinstituut (TFI) kwam er naar aanleiding van het eerste internationaal colloquium rond " Vrouwentaal ? Mannentaal ? ", dat in 1993 in Antwerpen gehouden werd. Het TFI werkt niet alleen rond de drie officiële talen in België maar is ook geïnteresseerd in andere Europese talen.

De Dienst voor Talen en Taalfeminisering (DTTF) richt zich tot het brede publiek, de instellingen, organisaties, verenigingen en ook tot de leerkrachten. De DTTF krijgt ook vragen rond taal en taalfeminisering te verwerken, die heel vaak aan andere taalproblemen worden gekoppeld. De TFI en DTTF stimuleren het juiste taalgebruik en –gedrag en oriënteren de taalgebruiksters en -gebruikers naar een evenwichtig gebruik van vrouwelijke en mannelijke taalvormen, en dit zowel in de spreek- als in de schrijftaal.

Patricia Niedzwiecki is (toneel)schrijfster en taalspecialiste. Haar « *Feminiseringscode* » (in het Nederlands, het Frans en het Duits) - een opdracht van het Staatssecretariaat voor Emancipatie, kwam er in 1990.

In 1994 schreef zij de « *Franstalige Feminiseringscode* » (*Code de Féminisation à l'usage de la francophonie: Au féminin*) bij de Parijse uitgever Nizet.

Haar « *Policy Paper for Feminisation in the European Union* » werd in 1996 door de Europese Commissie en in 2001 haar « *Instructions Against Sexism* » door de Raad van Europa gepubliceerd. Patricia Niedzwiecki is ook Directrice van IRDECOF- OCOEC TFI. In « *Feminisering van de titels en functiebenamingen van het personeel van de Stad Brussel* » heeft zij voor de Stad Brussel alle titels en functiebenamingen vervrouwelijkt. In « *Feminisering van de titels en functiebenamingen van het personeel van de Stad Brussel* » worden tevens vervrouwlijgingsregels, bibliografische documenten en praktische tips opgenomen.

« In haar boeken vraagt Patricia Niedzwiecki ons om ons taalgebruik en –gedrag aan de eisen van de éénentwintigste eeuw aan te passen ... » Benoîte Groult

Onderzoekscentrum voor de Ontwikkeling van een Europese Cultuuruimte en Gender-, Taal- en Feminiseringsinstituut - OCOEC TFI

Uit onze algemene bibliografie (ruim 700 titels en juridische basisteksten in verschillende talen) hebben we een selectieve literatuurlijst geselecteerd. Terwijl de bibliografische documenten in het kader van OCOEC TFI werden verwezenlijkt.

Voor verdere informatie of contact kunt u onze website raadplegen.

Rechtstreeks : <http://users.belgacom.net/irdecof> ; e-mail irdecof@skynet.be en op www.amazone.be « mailbox bewoonsters ».

U kunt ons ook telefonisch bereiken : 02 / 229 38 00 & 02 / 376 02 63 (Secretariaat) of per fax : 02 / 229 38 01 en post : OCOEC TFI, Middaglijnstraat 10, 1210 Brussel

Inleiding

Woorden, namen en benamingen hebben als functie betekenissen te onderscheiden. Dankzij naamgeving krijgt een kind zowel op taal- als op cultuurgebied zijn of haar plaats in de symbolische orde en in het maatschappelijke leven.

HET VASTLEGGEN VAN DE SPRAAKKUNST IN EUROPA

Toen vanaf de 16de eeuw de spraakkunst overal in Europa (door Killiaen voor het Nederlands) werd vastgelegd, hadden de vrouwen geen zeg in het vastleggen van de taalregels. Toen waren er uiteraard niet veel vrouwelijke grammatici.

Vanaf de 16de eeuw werd derhalve door middel van bijvoorbeeld prescriptieve spraakkunst en taalt teksten het mannelijke verplichtend ingevoerd en als gevolg daarvan werd het tevens tot norm verheven. In de Renaissancetijd begonnen mannen vrijwel alle vrouwenberoepen in te palmen. De vrouwelijke beroepsbenamingen, die vroeger legio waren, begonnen mettertijd te verdwijnen, terwijl er in de middeleeuwen vooralsnog acht mogelijkheden bestonden om vrouwelijke persoonsnamen te vormen, onder meer met -egge, -igge, -sche en -nede.

Mede als gevolg werd ook veel van de taalcreativiteit in de kiem gesmoord en ontwikkelde de taal zich minder spontaan. Niet alleen het vrouwelijke, maar ook veel dialectvormen werden dus als "afwijkingen" verdrongen, al blijven het taalgebruik en -gedrag en het vrouwelijke springlevend en onmogelijk in te perken.

HET VROUWELIJKE EN DE VROUWELIJKE TAALSYMBOLIEK

Zowel in het Nederlands als in andere Indo-Europese, zelfs sekseloze talen (het Hongaars bijvoorbeeld) kunnen nu nog steeds vrouwelijke naam- en beroepstermen moeiteloos worden gevormd, bijvoorbeeld via uitgangen (vooral -e en -ster of -es) of door het vormen van samenstellingen en afleidingen.

Bovendien worden alsmaar vrouwelijke termen gebruikt en gecreëerd, waarbij voortdurend ook naar nieuwvormingen wordt gezocht. Alle bevolkingsgroepen passen trouwens zonder nadenken de grammaticale vervrouwelijkingsregels even moeiteloos toe wanneer er sprake is van vrouwen en het vrouwelijk / e, en mutatis mutandis de vermannelijkingsregels voor het mannelijk / e.¹

Daar komt nog bij dat gelijk hoe dan ook niet niet-verschillend betekent. Taalfeiten zijn zeer complex. Dit hangt ook nauw samen met de psychologische en sociale realiteit.

¹ "Zodra de sekse onder de aandacht komt (...) ontstaat differentiëring." (De Vooys, Spraakkunst, 1967, blz. 47)

"De werkelijkheid is steeds zo rijk en zo veelvuldig dat wij die nooit in één woord kunnen weergeven ..." (Meijers, 1952, blz. 144)

*De gunstige betekeniswaarde van mannelijke beroepsnamen (...) kan onmogelijk op vrouwen slaan.
Joke Huisman*

Na de middeleeuwen werden alleen maar de mannelijke symbolische voorstellingen overgebracht, waardoor een traditie van vrouwelijke betekenischema's en (zelf)beeldvorming zich moeilijk kon ontwikkelen en in de taal worden verwoord.

Taalvermannelijking voor vrouwen wijst erop dat het mannelijke nog steeds als maatstaf geldt in onze samenleving. Zelfs ware seksneutrale woorden zoals parlementslid worden nu nog in eerste instantie als mannelijk geïnterpreteerd. Hoe meer vrouwen echter (en mannen maar dan in mindere mate) zich daaraan conformeren en mannelijke namen en aanspreektitels voor zichzelf gebruiken, hoe meer het mannelijk voorbeeld als normgevend wordt ervaren. Wellicht kan men hier een parallel maken met het taboeïseren. Voor wat sommige prestige-beroepsnamen betreft treedt immers op psychologisch vlak hetzelfde verschijnsel op.

Voor het Nederlands gelden identieke verplichtende voorschriften en regels.² De Woordenlijst van de Nederlandse Taal geeft aan dat bij gemeenkunnige namen "de voornaamwoordelijke sekse aanduiding (afhangt), indien deze uit de samenhang blijkt." Anders wordt aan "alle gemeenkunnige persoonsaanduidingen een mannelijk genus toegeschreven."³ Het "Groene Boekje" bepaalt ook dat bij sekseloze woorden (zelfstandig gebruikte adjectieven of deelwoorden als "zieke") "zulke substantieven als hij-woorden worden behandeld" wanneer uit de context niet blijkt of het over vrouwen of mannen gaat.

Dat zijn kunstmatig opgelegde ingrepen op de taal, taalwetten en -regels die mettertijd als een soort universeel geneesmiddel worden beschouwd: de voorgewende regel van het zogenaamd "algemeen beschaafd" en "correct taalgebruik". Wat is "correct"? "Correctheid" is een afspraak, een stel taalconventies. Het argument dat "het niet in het woordenboek wordt opgenomen" betekent zeker niet dat "het" niet werkelijk bestaat, omdat een woordenboek een geconcentreerde en per definitie onvolledige of verdraaide weerspiegeling is van het taalgebruik en het zelfs normerend vastlegt⁴. Uit de taalfeiten valt immers af te leiden dat sommige regels niet met de taalwerkelijkheid overeenstemmen.

Ook de traditionele man/vrouwbeelden stemmen niet meer met de huidige werkelijkheid overeen. Weerspiegelt de taal de maatschappelijke en culturele verhoudingen (ook tussen de twee seksen) niet? Het taalgebruik bestaat uit een stel symbolische voorstellingen, die in dit geval niet alleen vrouwen of mannen, maar ook hun metaforische, hun psychische en culturele dimensie uitbeelden. Uit het constant verkeerd gebruiken en toepassen van woorden en begrippen die niet op de juiste vrouwelijke persoon sloegen, ontstond de taalverwarring. Als logisch gevolg van dat onbewust en onzichtbaar verdraaiingspatroon begon het vrouwelijke aan waarde in te boeten (zie het woord secretaresse versus "staatssecretaris") en werd het hoe langer hoe meer aan stereotypie onderworpen, waardoor de vrouwelijke archetypen⁵ daarentegen in het collectieve onbewuste ondermijnd raakten.

² De Nederlandse Spellingswet van 1947 bepaalt bijvoorbeeld het voornaamwoordelijk gebruik.

³ Blz. 116

⁴ Hubers e.a. wijzen immers op de uitsluiting van vrouwen van mannenberoepen in Van Dale

⁵ Positieve oerbeelden helpen onder meer het zelfvertrouwen en de zelfwaardering versterken..

Zo kan de taal de bestaande wanverhoudingen versterken. Want niet alleen de woorden, maar ook hun betekenis en inhoud (hun onbewuste dimensie), kunnen taal- en sociale asymmetrie in de hand werken. Futiel is zo'n thema, die aan de diepste wortel van ons reëel en symbolisch bestaan raakt, zeker niet.

TAALVERVROUWELIJING

Thans zijn echter het gebruik van mannelijke beroepsnamen evenals van een mannelijke pronominalisering ook voor vrouwen "relikten" als het ware die getuigen van een "wereldbeeld dat eens geldig was maar nu niet meer relevant is".⁶

Wat voor het Nederlands geldt, geldt ook voor de meeste westerse talen, waarin gelijkaardige "relikten" een juist taalgebruik verhinderen.⁷

In Québec en Canada werden er oplossingen voor gevonden. Allang is er bijvoorbeeld sprake van "the premiere of Manitoba" of van "écrivaines".

Hoe meer vrouwen in een beroep werkzaam zijn en mannenberoepen binnentreden, hoe meer de corresponderende vrouwelijke beroepsnaam immers ingeburgerd geraakt⁸ en hoe onopvallender en gewoner vrouwelijke beroepsbenamingen worden ervaren. Dat geldt zowel voor oudere beroepen met een nu nog vrij hoge vrouwelijke bezetting, als voor beroepen waarin van oudsher zowel vrouwen als mannen gewerkt hebben : *onderwijzeres*. Dat zoveel vrouwelijke termen in de taal bestaan toont aan hoe relevant de sekse wel is voor de functie en hoe broodnodig vrouwelijke vormen zijn.

In al haar aspecten is de taalfeminisering van persoons- en beroepsnamen, maar ook van persoonlijke voornaamwoorden of van alle andere taaltekens een uiterst spontaan en productief proces. Daar komt nog bij dat bij de Zuidnederlandse taalgebruik/st/ers het onderscheid tussen vrouwelijk en mannelijk genus zeer sterk wordt ervaren⁹.

Hoe dan ook, vrouwelijk of mannelijk zijn over het algemeen de namen van vrouwelijke of mannelijke personen, die weliswaar ook sekseneutraal of onzijdig kunnen zijn. Er bestaan ook echte gemeenslachtige naamwoorden (*verpleegkundige*), die veelal onzijdig zijn (*gezinshoofd*, *parlements lid*). De meeste sekseneutrale termen gaan op -e uit : *beambte*, *bediende*. Samen met -ster is -e de vrouwelijke uitgang bij uitstek.

Zelfs homonymie en betekenisdiscrepantie vormen geen echte hinderpaal bij het creëren van vrouwelijke beroepsnamen.

Eigenlijk lijkt het wel uitsluitend een kwestie van gewoonte, die dus veranderen kan naarmate het aantal beroepsuitoefenaarsters toeneemt.

⁶ Appel, 1976 :144

⁷ « Vertrouwde kaders moeten door nieuwe formuleringen worden vervangen als we tot een nieuw denken willen komen. » V. Stefaan in "Ontwenning", 1975:5-6.

⁸ In "Vrouwelijke beroepsnamen in het Nederlands" stelt Geert Adriaens dat wanneer minder dan 40 % vrouwen in een beroep actief zijn, een nog niet helemaal ingeburgerde beroepsbenaming bestaat (*chirurg*). Terwijl vrouwelijke beroepstermen wel ingeburgerd zijn als de vrouwelijke bezetting tussen 40 % en 75 % schommelt, en bij traditionele vrouwenberoepen 75 % of meer vrouwen vertegenwoordigd zijn.

⁹ Zie het gunstig « Advies over de feminisering van de beroepsnamen » door de SERV op 13 oktober 1994 uitgebracht.

NAAMGEVING ALS BESTAANSVOORWAARDE VAN ONZE IDENTITEIT

Een vrouwvriendelijk taalgebruik kan alleen maar ontstaan wanneer zowel het vrouwelijke als het mannelijke een eigen symbolische en psychische inhoud hebben, met name wanneer vrouwen en mannen ook in de taal werkelijk bestaan. Uitsluitend mannelijke beroepsnamen voor vrouwen blijven gebruiken onttrekt het vrouwelijke niet alleen aan het oog maar ook aan het brein, omdat dergelijk taalproces het negeren van het vrouwelijke (en dus van vrouwen) handhaaft. Wanneer een personeelsadvertentie naar een ingenieur zoekt en er met de uitdrukking "de man die we zoeken" naar verwijst, weet de sollicitant genoeg, en de sollicitante meteen ook dat ze niet gewenst is.

Bijgevolg kan de volgende logische stap, met name solliciteren naar dergelijke baan of functie, moeilijk worden gezet, omdat het woordgebruik voor vrouwen een contradictio in terminis (de onbestaande vrouw) inhoudt en zo ook op onbewust niveau wordt opgevat.

Omgekeerd verliest een vak automatisch zijn vrouwelijk karakter wanneer mannen een vrouwenberoep binnentreden en wordt de taal prompt aangepast (een mannelijke benaming wordt onmiddellijk gecreëerd). Futiele taalverandering? Helemaal niet, omdat het vanzelf spreekt dat bij mannen geen vrouwelijke maar uitsluitend mannelijke beroepsnamen horen. Geen enkel beroep kan worden losgekoppeld van de persoon die het uitoefent, omdat beroepen maatschappelijke constructies zijn met twee aparte elementen : het beroep zelf en zij of hij die het bekleedt. Titels zijn meestal officiële benamingen die zowel de functie als het beroep, de rang, de aardigheid en de maatschappelijke positie aanduidt. Het afwijzen van vrouwelijke beroepsnamen werd mede bepaald door stereotiepe opvattingen over de rolverdeling tussen vrouw en man en de opsplitsing in vrouwen- en mannenberoepen. Sommige beroepsnamen zijn mannelijk gebleven omdat het beroep zelf lang een mannenberoep bleef : actuaaris, notaris, ja, zelfs staatssecretaris. Het onopvallend -e-suffix kan hierbij een eventuele oplossing bieden : actuaares, notares, staatssecretares.

Een vaak opgeworpen bezwaar, namelijk dat het toevoegen van vrouwelijke taaltekens de taal verzaamt, gaat niet op. Want dan kan er altijd van omslachtige zinswendingen sprake zijn, nietwaar, zodra we onze gedachtegang zo nauwkeurig en eerlijk mogelijk trachten te formuleren?

Dat vrouwen in "hogere beroepen" een mannelijke beroepsterm kiezen, verhindert de vorming van vrouwelijke beroepsnamen. De factor prestige heeft echter slechts betrekking op een gering aantal beroepsnamen en woorden. Al vrezen misschien nog sommige zeldzame vrouwen in even zeldzaam hogere beroepen en functies veel te verliezen te hebben wanneer ze voor zichzelf een vrouwelijke beroepsnaam gebruiken, zou hun baanbrekende houding, met name het gebruik van vrouwelijke (beroeps)termen die vrouwen positieve identificatiemodellen bieden, wel eens vergaande gevolgen kunnen hebben.¹⁰ Want het kan het collectief onbewuste grondig veranderen. Als gevolg daarvan stelt men vast dat een gewenste mentaliteits- en dus maatschappijverandering in gang wordt gebracht in een samenleving waarin vrouwen en mannen alle beroepen kunnen uitoefenen wanneer ze het willen: zie de nieuwvorming *vice-première*.

¹⁰ Daarentegen zou het opgeroepen -mannelijk- vrouwenbeeld voor altijd minderwaardig en negatief blijven.

De volgende taalprocessen werken ook alle ondubbelzinnigheid in de hand. Op het ogenblik blijven we bestaande vrouwelijke beroepsnamen zoals lerares, gemeenslachtige (bode) en onzijdige (parlements lid) termen en nieuwe aanduidingen (filosofo, staatssecretares) naast elkaar gebruiken.

Vroeger uitsluitend mannelijke persoonsnamen ondergaan het splitsingsproces dat tot twee termen aanleiding gaf, zelfs ook elke met een aparte meervoudsvorm, bijvoorbeeld echtgenotes naast echtgenoten.

Woorden zoals artse, gidse, leerkrachte en tolke werden onder de sterke invloed van suffix -e vervrouwelijkt. Dit taalfeit bewijst dat het taalgevoel spontaan en automatisch naar taalvervrouwelijking grijpt.

Zowel de opmars van het -s-meervoud bij vrouwelijke beroepsnamen als het toenemend gebruik van vrouwelijke suffixen en vormen¹ tonen ook nagenoeg aan dat de taalgemeenschap beroepsvrouwen en -mannen wil kunnen blijven onderscheiden.

Van Dale zelf keurt het gebruik van mannelijke termen voor vrouwen als wantaal af.

Daarbij komt nog dat een negatieve bijklank of minder sociaal aanzien van sommige vrouwelijke beroepsnamen verdwijnen zodra die termen gangbaar worden. Elke negatieve connotatie verdwijnt trouwens wanneer vrouwelijke beroepstermen ingeburgerd zijn, en na een tijdje denkt niemand daar nog zelfs aan.

Hoe dan ook, vrouwen zelf moeten samen met de hulp van mannen hun eigen lot in handen nemen en positief voor zichzelf optreden. Zo kunnen zowel vrouwen als mannen veranderen, maar uiteindelijk ook de samenleving, in de arbeidsector en elders. Ons taalgebruik en -gedrag beïnvloeden brengt uitsluitend bewustwording teweeg. (Taal)opvoeding maakt daar een essentieel deel van uit.

Om al de voorafgaande redenen werd in onderstaande gids dan ook gekozen voor een soms maar niet altijd aangepaste vervrouwelijkingregelgeving, waarbij het voornamelijk gaat om het gebruik van vrouwelijke én mannelijke persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden (zij / hij, haar / zijn), en van een aparte vrouwelijke term voor het vrouwelijke die al of niet gepaard gaat met een bijzonder taalteken.

De enigszins gedurfde mogelijke aanpassing is uitgang -es in woorden zoals bestuurssecretares. De meeste andere vervrouwelijkte termen volgen de doodgewone vervrouwelingsregels. Soms kunnen eventueel ook twee verschillende versies mogelijk blijken (geneesvrouw naast artse of dokteres).

Hieronder volgt, na de vervrouwelingsregels, de alfabetische lijst vrouwelijke en mannelijke personeelsbenamingen die in de verschillende departementen van de Stad Brussel worden gebruikt.

¹ « Het nieuwe werkterrein van vrouwen », Van Haeringen, 1962

Vervrouwelijkingsregels

Taal is een psychische functie.

Opdat het sekse-onderscheid niet verloren zou gaan.

Er waren nu eenmaal veel namen nodig. (...) De naam was strikt persoonlijk, en om geen verwarring te stichten, moesten steeds nieuwe namen worden bedacht.

HET VROUWELIJKE IN DE SPREEK- EN SCHRIJFTAAAL

Denk er steeds om, wanneer je iets zegt of schrijft : sluit ik het vrouwelijk(e) niet uit?

Kleiner ik het niet? Drijf ik de spot met haar niet uit?

Over het algemeen is het vrouwelijke in de spreektaal duidelijk hoorbaar, ofwel omdat de vrouwelijke vorm een herkenbare uitgang heeft (bijvoorbeeld chirurge, volksvertegenwoordigster), ofwel omdat vrouwelijke taalelementen worden gebruikt.

Alhoewel spreek- en schrijftaal vaak twee afzonderlijke taalvormen lijken te zijn, blijft vervrouwelijking in de beide identiek.

Voor levenloze dingen volgt het geslacht geen coherente logica.

Maar voor de mens weerspiegelt het *genus* (met andere woorden, het *grammaticaal* geslacht) het biologisch geslacht.

REGELS

Lidwoorden

In het Nederlands worden drie begeleidende (en steeds onverbogen) lidwoorden ter onderscheiding van slechts twee genera gebruikt, met name de lidwoorden *de* (vrouwelijk en mannelijk), *het* (onzijdig) die beide op vrouwelijke woorden kunnen duiden, en een (onbepaald lidwoord; vrouwelijk, mannelijk en onzijdig).¹

PERSOONLIJKE EN BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN²

In het Nederlands kunnen qua sekse-onderscheid voornaamwoorden³ haast worden beschouwd als meer doorslaggevend dan naamwoorden. “Aangezien het voornaamwoord zowel *rechtstreeks* een levend wezen kan aanduiden, als *terugwijzen op de naam van een levend wezen, moet rekening worden gehouden zowel met de sekse van het individu als met het genus van het woord*”, schrijft De Vooyz bladzijde 83 in zijn Nederlandse spraakkunst.

¹ In Zuidelijke streektaalen bestaat ook wel een derde mannelijke, verzwakte vorm van *die*, *dat* en *een* van het bepaalde lidwoord, bijvoorbeeld in het Brabants : *den* (*den oude man*, *ne man*, *nen oude man*), *den dokter*. In de spreektaal kan men ook eventueel een beroep doen op *die* als verwijzingswoord, hoewel voor personen het gebruik van *zij* of *hij* zeker moet worden aanbevolen.

² “*In het Zuiden voegt zich de aanduiding gewoonlijk naar het genus*” schrijft nog De Vooyz in zijn Nederlandse spraakkunst (blz. 84).

³ Dat zijn woorden ter aanduiding of aanwijzing.

PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN

De persoonlijke voornaamwoorden *zij* en *hij* zijn sekse- en genusaanduidend. Derhalve moeten dan ook telkens de beide voornaamwoorden " *hij* of *zij* / *zij* of *hij* " of " *zij* / *hij* " worden gebruikt. Een voorbeeld : *De bode ... zij* of *hij ...*

De meervoudsvorm " *zij* " (minder betoond " *ze* ") slaat immers op de beide seksen.

Naast het mannelijke " *hun*, *hen* " bestaat ook allang het vrouwelijke " *haar* " dat hoe langer hoe meer bijval vindt.

Bezittelijke voornaamwoorden

De bezittelijke voornaamwoorden staan in nauw verband met de drie personen van de persoonlijke voornaamwoorden.

Voor de derde persoon enkelvoud gebruikt men " *haar* " (vrouwelijk) en " *zijn* " (mannelijk en onzijdig), bijvoorbeeld : Een parlamentslid moet geregeld met *zijn* of *haar* staf overleg plegen.

PRONOMINALE VERWIJZING

Zowel in de spreek- als in de schrijftaal moet ofwel naar de beide, ofwel naar één van de twee seksen worden verwezen, wil men aan de beruchte " *de-mens-de-man-dogma* " ⁴ weten te ontsnappen.

NAAMWOORDEN

Naamwoorden kunnen vrouwelijk (*politica*), mannelijk (*politicus*), onzijdig (*parlamentslid*) of gemeenschachtig ⁵ (*bode*) zijn. Alleen maar onzijdige en gemeenschachtige termen zijn tevens sekse- of genusneutraal.

In afwezigheid van vrouwelijke persoonsnamen dienen zo nodig nieuwe termen, zoals *vice-première* door toepassing van bestaande en gangbare regels te worden gevormd.

Alle (taal)verwarring is hierbij uit den boze. Bijgevolg gaat er in de spreek- en schrijftaal geen informatie over onze identiteit verloren.

⁴ " Niemand kan worden gedwongen tegen zijn wil een kind te baren. "

⁵ gemeenschachtig : die op de beide seksen / genussen slaat ; tegelijk vrouwelijk en mannelijk.

BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN

Bij vrouwelijke persoonsnamen behoudt het adjectief de onverbogen vorm en wordt dus de adjectief -e ook weggelaten, zoals in " een beroemd dirigente, een merkwaardig chirurg, een boeiend schrijfster, een moedig politica ".

In geijkte uitdrukkingen is dat eveneens het geval : een maatschappelijk werkster.

MEERVOUDSVORMEN

Meervoud van vrouwelijke beroepsnamen

Het meervoud van vrouwelijke beroepsnamen op –e wordt gevormd door toevoeging van –s of soms ook wel –n (–essen) : "Politieagentes hebben onder meer tot taak het regelen van het verkeer in moeilijke gevallen." "Talrijke kunstenaressen groeiden op in een artistieke kring."

Dankzij het –s-meervoud kunnen dubbelzinnige vormen zoals typisten worden vermeden.

Het gebruik van dergelijke meervoudsvormen neemt hand boven kop toe. Wat de toename van vrouwelijke beroepsnamen immers op de voet volgt.

Vrouwelijke benamingen op –a eindigen op –a's : *politica's, kunsthistorica's*.

Het persoonlijk of bezittelijk voornaamwoord van de derde persoon meervoud

Bij het gebruik van het persoonlijk of bezittelijk voornaamwoord van de derde persoon meervoud rijst een typisch Nederlands fenomeen. In dergelijk geval komt men immers vaak het woordje " haar " tegemoet : *De lerares en haar leerlinges of leerlingen*.

Meervoud met –vrouwen

Het meervoud van samenstellingen met –vrouw is –vrouwen : *wetenschapsvrouwen, brandweervrouwen*.

Meervoudswoorden met –lui of –lieden zijn mannelijk.

GEMENGDE GROEPEN EN GEMEENKUNNIGE⁶ ZINNEN

Een betekenisverschil treedt op in aan- of afwezigheid van één van de seksen bij de vergelijking : *Germaine Richier, één van de grootste hedendaagse beeldhouw-st-ers* of *beeldhouwers en beeldhouwsters*.

Anders vergelijkt men slechts vrouwen bij vrouwen : *Germaine Richier, één van de grootste hedendaagse beeldhouwsters*, of bij mannen : *Germaine Richier, één van de grootste hedendaagse beeldhouwers*.

⁶ gemeenslachtig

Wil men integendeel een vrouw of een man bij alle andere vrouwen of mannen vergelijken, dan moeten per se de twee vormen opkomen : *Eén van de bekendste Vlaamse schilders en schilderessen in haar tijd.*

In de zin *Alle Belgen moeten zich aan de wet houden* is de formulering *Alle Belgen* gemeenkunnig, dat wil zeggen dat het woord *Belgen* zowel op vrouwen als op mannen slaat.

Hetzelfde geldt in de volgende uitdrukkingen : *Alle leerkrachten, De politieke klasse.*

Zichtbaarheid via meervoudsvormen

Als er sprake is van vrouwen en mannen, moet het vrouwelijke naast het mannelijke worden opgenomen. Dus : *De vergadering werd door een groot aantal mannen en vrouwen bijgewoond.*

Naargelang van de context is in sommige gevallen (maar vrij zelden) de toevoeging " *vrouwelijk of vrouw (v) / mannelijk of man (m)*" onontbeerlijk : *De mannelijke en vrouwelijke actievoerenden renden naar de politiemensen toe.*

Superlatief

Bij gebruik van superlatieven geldt dezelfde redenering, met name dat de beide vormen gebruikt moeten worden : *Martine Huyse : 19 en al de beste als jonge kokkin.*

Zoniet wordt alweer taalverwarring in de hand gewerkt.

Volgorde

De systematische volgorde mannelijk gevolgd door vrouwelijk vertekent de werkelijkheid en versterkt de ondergeschikte positie van vrouwen.

Zoniet omgekeerd, moet de volgorde ten minste afwisselend zijn : één keer gaat de vrouwelijke uitdrukking voor, een andere keer de mannelijke : vrouwen en mannen, mannen en vrouwen.

Er kan ook eenvoudigweg van de alfabetische orde, die geen waardeoordeel inhoudt, gebruik worden gemaakt.

Gelijkschakeling

Bij het gebruik van schuine strepen (/) treedt gelijkschakeling op, terwijl bij haakjes () ondergeschiktheid en minderwaardigheid in de hand worden gewerkt.

Best is eigenlijk om zoveel taalcreativiteit mogelijk aan de dag te leggen opdat de zinsbouw de "vrouwelijke dimensie" telkens zou waarmaken.

Het woord " man "

" Man " betekent mannelijke persoon. Het kan immers onmogelijk het woord en begrip " mens = man en vrouw " omvatten of vertalen, en dus de uitdrukking " vrouw of man " vervangen : *Bij het leger is nog plaats voor circa 7000 **man of vrouw**.*

Derhalve worden dus ook sommige uitdrukkingen best vervangen. Omdat *man* vrouwen van de volgende activiteiten uitsluit, kan *manuur* gemakkelijk de plaats vrij maken voor *werkuur*, *klokuur*, *mankracht* voor *arbeidskracht*, *andermans* zaken voor *iemand anders zaken*, en *met man* en *muis* vergaan voor *fataal schipbreuk lijden*.

Er kan ook zo nodig van de *gemiddelde werkende vrouw of man*, de *man of vrouw in de straat*, 8 *Euro per capita* (per persoon), de *kleine man of vrouw* ... sprake zijn.

Omschrijvingen

Zo zijn uitdrukkingen die op vrouwen en mannen kunnen slaan altijd te verkiezen boven elke niet-gemeenslachtige of taalverwarrende formulering : *Vrouwen en mannen in de politiek*.

Hoewel het gebruik van mannelijk of vrouwelijk in afwachting van nieuwe vrouwelijke (beroeps)termen een voorlopig genusonderscheidend middel is, vormt het ook een handige oplossing bij moeilijke gevallen of bij gemeenslachtige woorden : een *vrouwelijke bediende*.

Boven die formule moet telkens de bestaande vrouwelijke vorm worden verkozen.

Regressieve afleidingen

Wanneer mannen " traditionele " vrouwenberoepen binnentreden, wordt een "regressieve afleiding"⁷ gesmeed : *verpleger*, *sociaal assistent*, *kleuterleider* ... een logischer proces dan dat totaal nieuwe mannelijke beroepsnamen te creëren : *verpleegkundige*.

Alternatieve oplossingen

De passieve vorm : *Om te mogen werken* ... in plaats van *Wanneer zij of hij wil gaan werken*.

De "u"-stijl : In talrijke gevallen kan ook best voor de "u"-stijl ter vervanging van bijvoorbeeld naamwoorden (nomina agentis) worden gekozen : *U dient uw aanmelding in tweevoud in te leveren*. Hier kan ook de passieve vorm worden gebezigd.

⁷ Rückbildung

Het "u"-gebruik heeft ook het voordeel het taalgebruik persoonlijker en vlotter te maken.

TITELS EN AANSPREEKTITELS, AANHEF, WETTIGE NAAM

De vrouwelijke dimensie moet ook bij de titels naar voren komen.

In de briefwisseling en elders vermelden of het om een vrouw of een man gaat, werkt verhelderend. Het taalgebruik "mijne heren" of "geachte heren" stamt uit een tijd waarin slechts mannen werden verondersteld van de actieve beroepsbevolking deel uit te maken. Thans schrijven wij : *Geachte mevrouw of mijnheer* (wanneer de geadresseerde onbekend is), *Geachte mevrouw*, *Geachte C.X.*, (*Geachte*).

Op de lange duur zal ook het onderscheid tussen "mevrouw" en "juffrouw" verdwijnen. Het onderscheid tussen "jongeheer" en "mijnheer" werd in de spreek- en schrijftaal lang geleden afgeschaffd, omdat de uitdrukking kleinerend werkte. Hierbij is "mevrouw" de juiste formulering voor alle vrouwen. "Juffrouw" of "mejuffrouw" duiden alleen maar op de ongehuwde staat van vrouwen en werkt dus discriminerend.⁸

Gehuwde vrouwen kunnen ook hun wettige⁹ naam gebruiken.

OPMERKINGEN

Asymmetrisch taalgebruik en (Taal)ambigüiteit : Het verkeerdelijk genoemd " generiek " is eigenlijk geen generiek maar vertegenwoordigt alleen maar het mannelijke en brengt dus slechts taalambigüiteit en valse (zelf)opwaardering met zich.

Teneinde een dergelijk asymmetrisch taalgebruik te vermijden, voldoet het om vrouwelijke termen voor vrouwen en mannelijke voor mannen te gebruiken. Want via het taalgebruik en –gedrag went het oor aan nieuwe wendingen : een universeel verschijnsel.

In welke context ook moet uit ons taalgebruik en –gedrag immers duidelijk worden of er van vrouwen of van mannen sprake is. Alleen maar zo kan een vrouwenonvriendelijke taal uit de taal en de samenleving worden geweerd.

Generiek : Bij een film of televisieprogramma wordt veelal gebruik gemaakt van een andere handige oplossing, waarbij dan ook geen beroepsnaam maar een begrip optreedt : *grafiek* in plaats van *grafica* of *graficus*, *regie* in plaats van *regisseuse* of *regisseur*, *camera* in plaats van *cameravrouw* of –*man*.

Grafische aanbevelingen : Wanneer de twee -vrouwelijke én mannelijke- vormen per se moeten worden vermeld, moet de voorkeur aan schuine strepen worden gegeven : *Wordt gezocht : vrouw / man*.

Homoniemenvrees : Dat één vorm slechts één betekenis mag hebben is geen algemeen taalfenomeen: *hard* en *hart*.

⁸ In Italië mag de aanspreektitel « signorina » (juffrouw) niet meer in het officiële spraakgebruik of in officiële stukken worden aangewend.

⁹ en niet meisjesnaam, die alleen maar naar een voorhuwelijks staat van vrouwen verwijst

Bij vrouwelijke beroepsnamen komt het trouwens amper voor (*fysica, filmster, première*).

Pleonasmen : Hierbij moet men letten op pleonastisch gebruik : *de Presidente is een vrouw, de vrouwelijke spionne, de vrouwelijke dirigente*.

Traditionele rolpatronen en het uiterlijk : Wijzen op de slechts traditionele huismoederlijke functie van vrouwen¹⁰ werkt discriminerend en is asymmetrisch, behalve als hetzelfde denkproces op systematische wijze ook voor werkende mannen zou worden toegepast, wat niet het geval is, én omdat het niets te maken heeft met beroepsactiviteiten als dusdanig.

Vaak worden ook nog bij de beschrijving van vrouwen stereotiepe eigenschappen gehanteerd : *Zij is intelligent en toch mooi*. Hierbij worden dus alom op- en aanmerkingen gemaakt over het vrouwelijk uiterlijk in contexten waarin dat bij mannen ondenkbaar is en dus niet gebeurt.

Verouderde en discriminerende uitdrukkingen zoals *Het zwakke of schone geslacht, Vrouwen behoren niet te tillen omdat het geen gezicht is voor de omgeving* (terwijl gangen schoon maken wel mag), zijn af te raden.

Vervrouwelijkingssuffixen

- Naast de meest productieve en gangbare Nederlandse vrouwelijke uitgangen zoals –e en –ster of –a, –es of –esse, –euse en –rice worden er ook nog andere opgenomen.
- De vrouwelijke uitgangen –in en –se, of het laatste lid van samenstellingen met –vrouw duiden ook vaak op het al of niet getrouwd zijn. De uitgangen –in en –se kunnen trouwens niet onder de meest productieve worden genoemd, en dit waarschijnlijk om reden van dubbelzinnigheid en onduidelijkheid (*de kolonelsvrouw : de vrouw van ...en niet de beroepsvrouw*).
- Die dubbelzinnigheid kan vervagen om uiteindelijk te verdwijnen omdat dergelijke termen hoe langer hoe meer in hun professionele betekenis worden gebruikt. Zo wordt de titel “*ambassadrice*” bijvoorbeeld niet langer ervaren als “de echtgenote van ...”.
- Moeiteloos en zonder bezwaar kunnen nieuwe vrouwelijke titels en beroeps- of andere benamingen worden gevormd (*archivares, consulente, doctoranda, fractievoorzitser, programmeuse ...*).

Alfabetische rangschikking van vrouwelijke suffixen

–a : politica, kunsthistorica.

–e¹¹ : chirurg, gidse, klerke, première.

–es–se¹² : bibliothecaresse, directiesecretaresse.

¹⁰ De Vice-première, moeder van twee kinderen ...

¹¹ Reeds in 1978 vond H. Schultink van morfeem –e dat het onduidelijk is en hoe langer hoe produktiever is.

¹² –es/se-woorden blijken tot een “hogere stijl” te behoren. Nieuwvormingen op –es/se worden vrij vaak aangetroffen.

-ette : Verkleinwoorden¹³ duiden op wat klein en lief is, maar kunnen geringschattend of eufemistisch klinken. Met een extra denigrerende of kleinerende connotatie er boven op worden ze ook vaak gebruikt om aan vrouwen of het vrouwelijke te refereren. Voor vrouwelijke beroepsbenamingen is het gebruik van verkleinwoorden zeker niet aan te bevelen.
-euse : adviseuse.

-iste : celliste, hartspecialiste.

Veel persoonsnamen met uitgang -iste wijzen op het bespelen van een muziekinstrument of op een specialisatie.

-ster : verslaggeefster.

Van alle handelingswerkwoorden waarvan de stam niet op -i, -n, of -r eindigt kan een -ster-woord worden gevormd.¹⁴

Wanneer de werkwoordelijke stam op -s- uitgaat, krijgt de vrouwelijke beroepsnaam -ss- zoals in ponsster, lasster.

Er zijn relatief weinig zogenaamde "hogere" beroepen op -ster.

Merk op : in het woordenboek is de betekenisomschrijving voor de vrouwelijke vorm vaak anders dan voor de mannelijke. Bijvoorbeeld : In Van Dale is een geleider een man die geleidt, en een geleidster, een vrouw die iemand begeleidt of vergezelt.

-vrouw¹⁵ : geneesvrouw, stuntvrouw, zakenvrouw.

Nieuwvormingen met -vrouw komen geregeld op, alhoewel het procédé niet nieuw is : vroedvrouw.

Gemeenslachtige woorden : In die categorie worden ook de onzijdige termen gerangschikt : *bediende, gezinshoofd* (hij of zij kan door de kinderrechter met het toezicht op een verwaarloosd kind worden belast).

KORT GEZEGD

Taalseksisme

Teneinde vooroordelen te vermijden kan men zich bijvoorbeeld het volgende afvragen : Zou ik mijn denkproces op dezelfde manier hebben geformuleerd wanneer het in dezelfde situatie om een man of om mannen was gegaan?

Verkleinwoorden

Verkleinwoorden voor vrouwen kunnen best worden vervangen door een andere vorm, bijvoorbeeld met "junior" of zonder -tje.

¹³ "Waarvan het ruim gebruik een kleinburgerlijke gewoonte is", De Vooys, blz. 202.

¹⁴ -ster-woorden hebben vaak een variant op -e : kassierster / kassiere.

¹⁵ -vrouw-woorden zijn te verkiezen boven samenstellingen met -juffrouw, -meisje of -dame.

Vrouwelijke termen (titels, beroeps-, graad- en functiebenamingen) en zinswendingen

De vrouwelijke vorm dient voorrang te krijgen boven alle andere vormen.

- Rangen, titels, functies, vakken en beroepen zullen eveneens in het vrouwelijke worden gezet : *assistente, directrice, geneesvrouw, inspectrice, opzichtster, presidente, stadsontvangster*.
- In personeelsadvertenties, op formulieren of waar het ook nodig mag wezen moeten bij voorkeur de twee vormen worden gehanteerd (in plaats van een mannelijke term of formulering gevolgd door m / v of haakjes). Bij diploma's geldt dezelfde redenering (diploma van architecte).
- Ter voorkoming van mogelijke vormen van discriminatie kan best geen melding worden gemaakt van de burgerlijke staat, de gezinstoestand (echtgenote en moeder van x kinderen), noch van de leeftijd van de betrokkene.
- Bij voorkeur kunnen best voor- en familienamen van personen worden vermeld teneinde de kwalijke neiging om vrouwen uitsluitend bij hun voornaam te noemen te vermijden.

Na de algemene feminiseringsregels volgt nu de lijst mannelijke en vrouwelijke titels en functiebenamingen.

Citaten

Het ontbreken van vrouwelijke woorden in het woordenboek heeft de afwezigheid van vrouwenrechten in het wetboek tot gevolg. Hubertine Auclert

Alleen maar dankzij een voluntaristische aanpak van ons taalgebruik en –gedrag kan aan de almacht der gewoonte en het alomtegenwoordig seksisme een halt worden toegeroepen. Benoîte Groult

Van Anne tot Yvonne en Zus. In Attie Gooszens's alfabet van vrouwenamen

Aangezien zowel het voornaamwoord zowel rechtstreeks een levend wezen kan aanduiden, als terugwijzen op de naam van een levend wezen, moet rekening gehouden worden zowel met de sekse van het individu als met het genus van het woord. De Vooys, Nederlandse spraakkunst

Mannelijke titels en functiebnamingen

adjunct

adjunct V.G.V.

adjunct-adviseur

adjunct-adviseur (Geschillen
stedenbouw en overheidsopdrachten)

adjunct-adviseur (Juridisch en
vergaderingen)

adjunct-adviseur (Stedenbouw)

adjunct-archivaris-conservator

adjunct-archivaris-conservator

adjunct-stadssecretaris

administratief adjunct

administratief adjunct (Dactylografie)

administratief assistent

administratief assistent

administratief hoofdadjunct

administratief hoofdassistent

administratief hoofdsecretaris

administratief secretaris

administratief secretaris** (Financiën)

adviseur

adviseur (Geschillen stedenbouw en
overheidsopdrachten)

adviseur (Jeugd)

adviseur (Juridisch en vergaderingen)

Vrouwelijke titels en functiebnamingen

adjuncte

adjuncte V.G.V.

adjunct-adviseuse

adjunct-adviseuse (Geschillen
stedenbouw en overheidsopdrachten)

adjunct-adviseuse (Juridisch en
vergaderingen)

adjunct-adviseuse (Stedenbouw)

adjunct-archivaris*-conservatrice

adjunct-archivaris*-conservatrice

adjunct-stadssecretaris**

administratief adjuncte

administratief adjuncte (Dactylografie)

administratief assistente

administratief hoofdassistent

administratief hoofdadjuncte

administratief hoofdassistent

administratief hoofdsecretaris**

administratief secretaris**

administratief secretaris** (Financiën)

adviseuse

adviseuse (Geschillen stedenbouw en
overheidsopdrachten)

adviseuse Jeugd

adviseuse (Juridisch en vergaderingen)

adviseur (Stedenbouw)

animator-coördinator

arbeider

arbeider (Ateliers)

arbeider (Autogeenlaswerk)

arbeider (Begraafplaatsen)

arbeider (Behangwerk)

arbeider (Bestrating)

arbeider (Besturing van voertuigen)

arbeider (Betegeling)

arbeider (Blikslagerij)

arbeider (Boekbinderij)

arbeider (Cementeren riolen)

arbeider (Dakwerk)

arbeider (Drukwerk)

arbeider (Electriciteit riolen)

arbeider (Electriciteit)

arbeider (Electriciteit/Mechanica
riolen)

arbeider (Electronica)

arbeider (Expeditie)

arbeider (Fotocopie)

arbeider (Fotografie)

adviseuse (Stedenbouw)

animatrice-coördnatrice

arbeidster

arbeidster (Ateliers)

arbeidster (Autogeenlaswerk)

arbeidster (Begraafplaatsen)

arbeidster (Behangwerk)

arbeidster (Bestrating)

arbeidster (Besturing van voertuigen)

arbeidster (Betegeling)

arbeidster (Blikslagerij)

arbeidster (Boekbinderij)

arbeidster (Cementeren riolen)

arbeidster (Dakwerk)

arbeidster (Drukwerk)

arbeidster (Electriciteit riolen)

arbeidster (Electriciteit)

arbeidster (Electriciteit/Mechanica
riolen)

arbeidster (Electronica)

arbeidster (Expeditie)

arbeidster (Fotocopie)

arbeidster (Fotografie)

arbeider (Gereedschapsmachines
mechanica)

arbeider (Inning der markten)

arbeider (Interventies - operaties)

arbeider (Kranen/Kraanbesturing)

arbeider (Laswerk)

arbeider (Leggen van buizen)

arbeider (Lijkenvervoer)

arbeider (Loodgieterij)

arbeider (Magazijnen)

arbeider (Magazijnen/Depots)

arbeider (Mechanica)

arbeider (Metselwerk riolen)

arbeider (Metselwerk)

arbeider (Meubelmakerij)

arbeider (Ontsmetting)

arbeider (Organisatie vervoer)

arbeider (Pistoolschilderwerk)

arbeider (Plaatwerkerij)

arbeider (Plaatwerkerij/Koetswerk)

arbeider (Plafonnering)

arbeider (Publiciteit)

arbeider (Ruiming - Voertuigbesturing)

arbeidster (Gereedschapsmachines
mechanica)

arbeidster (Inning der markten)

arbeidster (Interventies - operaties)

arbeidster (Kranen/Kraanbesturing)

arbeidster (Laswerk)

arbeidster (Leggen van buizen)

arbeidster (Lijkenvervoer)

arbeidster (Loodgieterij)

arbeidster (Magazijnen)

arbeidster (Magazijnen/Depots)

arbeidster (Mechanica)

arbeidster (Metselwerk riolen)

arbeidster (Metselwerk)

arbeidster (Meubelmakerij)

arbeidster (Ontsmetting)

arbeidster (Organisatie vervoer)

arbeidster (Pistoolschilderwerk)

arbeidster (Plaatwerkerij)

arbeidster (Plaatwerkerij/Koetswerk)

arbeidster (Plafonnering)

arbeidster (Publiciteit)

arbeidster (Ruiming -Voertuigbesturing)

arbeider (Ruiming riolen)

arbeider (Schilder-/Glaswerk)

arbeider (Schilderwerk)

arbeider (Schoonmaak)

arbeider (Schrijnwerkerij riolen)

arbeider (Schrijnwerkerij)

arbeider (Slotenmakerij)

arbeider (Smederij riolen)

arbeider (Smederij)

arbeider (Sport)

arbeider (Stedenbouw)

arbeider (Steenhouwerij)

arbeider (Stoffering)

arbeider (Tuinbouw)

arbeider (Verwarming)

arbeider (Voertuigbesturing
machinegraafwerk)

arbeider (Voertuigelectriciteit)

arbeider (Voertuigmechanica)

arbeidsgeneesheer

arbeidsgeneesheer - Leider

architect

archivaris-conservator

arbeidster (Ruiming riolen)

arbeidster (Schilder-/Glaswerk)

arbeidster (Schilderwerk)

arbeidster (Schoonmaak)

arbeidster (Schrijnwerkerij riolen)

arbeidster (Schrijnwerkerij)

arbeidster (Slotenmakerij)

arbeidster (Smederij riolen)

arbeidster (Smederij)

arbeidster (Sport)

arbeidster (Stedenbouw)

arbeidster (Steenhouwerij)

arbeidster (Stoffering)

arbeidster (Tuinbouw)

arbeidster (Verwarming)

arbeidster (Voertuigbesturing
machinegraafwerk)
arbeidster (Voertuigelectriciteit)

arbeidster (Voertuigmechanica)

arbeidsgeneesvrouw

arbeidsgeneesvrouw - Leidster

architecte

archivaris*-conservatrice

bediende

bediende (Dactylografie)

bestuurssecretaris

bestuurssecretaris (Financiën)

bestuurssecretaris (Geschillen
stedenbouw en overheidsopdrachten)
bestuurssecretaris (Juridisch en vergaderingen)
bestuurssecretaris (Stedenbouw)

diergeneeskundig inspecteur

directeur

directeur-generaal

eerstaanwendig adjunct V.G.V.

eerstaanwendig arbeidsgeneesheer

eerstaanwendig architect

eerstaanwendig industrieel ingenieur

eerstaanwendig ingenieur

eerstaanwendig ingenieur -
Diensthoofd
eerstaanwendig inspecteur

eerstaanwendig inspecteur (Schatting
van onroerende goederen)
eerstaanwendig inspecteur
(Stedenbouw)

eerstaanwendig landbouwkundig
ingenieur

eerstaanwendig preventie-adviseur

eerste adviseur

bediende

bediende (Dactylografie)

bestuurssecretaris**

bestuurssecretaris** (Financiën)

bestuurssecretaris** (Geschillen
stedenbouw en overheidsopdrachten)
bestuurssecretaris** (Juridisch en vergaderingen)
bestuurssecretaris** (Stedenbouw)

diergeneeskundig inspectrice

directrice

directrice-generaal

eerstaanwendig adjuncte V.G.V.

eerstaanwendig arbeidsgeneesvrouw

eerstaanwendig architecte

eerstaanwendig industrieel ingenieure

eerstaanwendig ingenieure

eerstaanwendig ingenieure -
Diensthoofd
eerstaanwendig inspectrice

eerstaanwendig inspectrice
(Schatting van onroerende goederen)
eerstaanwendig inspectrice
(Stedenbouw)

eerstaanwendig landbouwkundig
ingenieure

eerstaanwendig preventie-adviseuse

eerste adviseuse

eerste adviseur (Juridisch en vergaderingen)
geneesheer

geneesheer-specialist

hoofdadjunct V.G.V.

hoofdarchitect

hoofdindustrieel ingenieur

hoofdingenieur - directeur

hoofdinspecteur

hoofdinspecteur (Schatting van onroerende goederen)
hulparbeider

hulparbeider (Conciërgerie)

hulparbeider (Crèches)

hulparbeider (Magazijnen/Depots)

hulparbeider (Riolen)

hulparbeider (Schoonmaak)

hulparbeider (Toezicht begraafplaatsen)

hulparbeider (Toezicht nacht)

hulparbeider (Tuinbouw)

hulpbediende

industrieel ingenieur

industrieel ingenieur - Leider van de Dienst V.G.V.
ingenieur

eerste adviseuse (Juridisch en vergaderingen)
geneesvrouw

geneesvrouw-specialiste

hoofdadjuncte V.G.V.

hoofdarchitecte

hoofdindustrieel ingenieure

hoofdingenieure - directrice

hoofdinspectrice

hoofdinspectrice (Schatting van onroerende goederen)
hulparbeidster

hulparbeidster (Conciërgerie)

hulparbeidster (Crèches)

hulparbeidster (Magazijnen/Depots)

hulparbeidster (Riolen)

hulparbeidster (Schoonmaak)

hulparbeidster (Toezicht begraafplaatsen)

hulparbeidster (Toezicht nacht)

hulparbeidster (Tuinbouw)

hulpbediende

industrieel ingenieure

industrieel ingenieure - Leidster van de Dienst V.G.V.
ingenieure

ingenieur - directeur-generaal

ingenieure - directrice-generaal

inspecteur

inspectrice

inspecteur (Schatting van onroerende goederen)

inspectrice (Schatting van onroerende goederen)

inspecteur (Stedenbouw)

inspectrice (Stedenbouw)

landbouwkundig ingenieur

landbouwkundig ingenieure

landbouwkundig ingenieur -
Diensthoofd

landbouwkundig ingenieure -
Diensthoofd

landbouwkundig ingenieur - directeur

landbouwkundig ingenieure - directrice
medisch adviseuse

medisch adviseur

ploegleider

ploegleidster

ploegleider (Ateliers)

ploegleidster (Ateliers)

ploegleider (Begraafplaatsen)

ploegleidster (Begraafplaatsen)

ploegleider (Bestrating)

ploegleidster (Bestrating)

ploegleider (Distributie)

ploegleidster (Distributie)

ploegleider (Diverse beroepen)

ploegleidster (Diverse beroepen)

ploegleider (Electriciteit)

ploegleidster (Electriciteit)

ploegleider (Expeditie)

ploegleidster (Expeditie)

ploegleider (Glaswerk/Belettering/
Schilderwerk)

ploegleidster (Glaswerk/Belettering/
Schilderwerk)

ploegleider (Inning der markten)

ploegleidster (Inning der markten)

ploegleider (Interventies operaties)

ploegleidster (Interventies operaties)

ploegleider (Lijkenvervoer)

ploegleidster (Lijkenvervoer)

ploegleider (Loodgieterij)

ploegleidster (Loodgieterij)

ploegleider (Magazijnen/Depots)

ploegleidster (Magazijnen/Depots)

ploegleider (Metselwerk)
ploegleider (Onderhoud voertuigen)
ploegleider (Openbare gezondheid)
ploegleider (Openbare reinheid)
ploegleider (Organisatie vervoer)
ploegleider (Publiciteit)
ploegleider (Riolen)
ploegleider (Schoonmaak)
ploegleider (Schrijnwerkerij)
ploegleider (Sport)
ploegleider (Stoffering/Behangwerk)
ploegleider (Tuinbouw)
ploegleider (Verwarming)
ploegleider (Voertuigmechanica)
ploegleider arbeiders / arbeiders
ploegverantwoordelijke
ploegverantwoordelijke
(Administratief)
ploegverantwoordelijke (Archieven)
ploegverantwoordelijke
(Conciërgerie)
ploegverantwoordelijke (Crèches)
ploegverantwoordelijke (Magazijnen/
Depots)
ploegverantwoordelijke (Schoonmaak)

ploegleidster (Metselwerk)
ploegleidster (Onderhoud voertuigen)
ploegleidster (Openbare gezondheid)
ploegleidster (Openbare reinheid)
ploegleidster (Organisatie vervoer)
ploegleidster (Publiciteit)
ploegleidster (Riolen)
ploegleidster (Schoonmaak)
ploegleidster (Schrijnwerkerij)
ploegleidster (Sport)
ploegleidster (Stoffering/Behangwerk)
ploegleidster (Tuinbouw)
ploegleidster (Verwarming)
ploegleidster (Voertuigmechanica)
ploegleidster arbeiders / arbeiders
ploegverantwoordelijke
ploegverantwoordelijke (Administratief)
ploegverantwoordelijke (Archieven)
ploegverantwoordelijke (Conciërgerie)
ploegverantwoordelijke (Crèches)
ploegverantwoordelijke (Magazijnen/
Depots)
ploegverantwoordelijke (Schoonmaak)

ploegverantwoordelijke (Toezicht nacht)

ploegverantwoordelijke (Toezicht nacht)

preventie-adviseur

preventie-adviseuse

preventie-adviseur-chef

preventie-adviseuse-chef

preventie-adviseur-directeur

preventie-adviseuse-directrice

preventie-adviseur-geneesheer

preventie-adviseuse-geneesvrouw

preventie-adviseur-leider

preventie-adviseuse-leidster

stadsontvanger

stadsontvangster

stadssecretaris

stadssecretaris**

technisch assistent

technisch assistente

technisch assistent (Animatie)

technisch assistente (Animatie)

technisch assistent (Ateliers)

technisch assistente (Ateliers)

technisch assistent (Begraafplaatsen)

technisch assistente

(Begraafplaatsen)

technisch assistent (Distributie)

technisch assistente (Distributie)

technisch assistent (Diverse beroepen)

technisch assistente (Diverse beroepen)

technisch assistent (Electriciteit)

technisch assistente (Electriciteit)

technisch assistent (Fotografie)

technisch assistente (Fotografie)

technisch assistent (Groene Ruimten)

technisch assistente (Groene Ruimten)

technisch assistent (Inning der markten)

technisch assistente (Inning der
markten)

technisch assistent (Interventies -
operaties)

technisch assistente (Interventies -
operaties)

technisch assistent (Kinderverzorging)

technisch assistente (Kinderverzorging)

technisch assistent (Lijkenvervoer)

technisch assistente (Lijkenvervoer)

technisch assistent (Loodgieterij)

technisch assistente (Loodgieterij)

T

technisch assistent (Magazijnen)

technisch assistent (Magazijnen/Depots)

technisch assistent (Metselwerk)

technisch assistent (Onderhoud
voertuigen)

technisch assistent (Openbare reinheid)

technisch assistent (Openbare wegen)

technisch assistent (Organisatie vervoer)

technisch assistent (Publiciteit)

technisch assistent (Radio-telefoon-
telex-electriciteit)

technisch assistent (Riolen/Bestrating)

technisch assistent (Schilder-/
Behangwerk)

technisch assistent (Schrijnwerkerij)

technisch assistent (Stedenbouw)

technisch assistent (Tekenen)

technisch assistent (Toezicht)

technisch assistent (Verwarming)

technisch assistent
(Voertuigmechanica)
technisch directeur

technisch hoofdassistent

technisch hoofdassistent (Animatie)

technisch hoofdassistent (Diverse
beroepen) (Onderhoud electriciteit,
loodgieterij, verwarming)

technisch assistente (Magazijnen)

technisch assistente (Magazijnen/
Depots)

technisch assistente (Metselwerk)

technisch assistente (Onderhoud
voertuigen)

technisch assistente (Openbare
reinheid)

technisch assistente (Openbare wegen)

technisch assistente (Organisatie
vervoer)

technisch assistente (Publiciteit)

technisch assistente (Radio-telefoon-
telex-electriciteit)

technisch assistente (Riolen/Bestrating)

technisch assistente (Schilder-/
Behangwerk)

technisch assistente (Schrijnwerkerij)

technisch assistente (Stedenbouw)

technisch assistente (Tekenen)

technisch assistente (Toezicht)

technisch assistente (Verwarming)

technisch assistente
(Voertuigmechanica)
technisch directrice

technisch hoofdassistent

technisch hoofdassistent (Animatie)

technisch hoofdassistent (Diverse
beroepen) (Onderhoud electriciteit,
loodgieterij, verwarming)

technisch hoofdassistent (Diverse beroepen) (Onderhoud)
technisch hoofdassistent (Diverse beroepen) (Verwarming, Loodgieterij, Electriciteit)
technisch hoofdassistent (Groene ruimten)
technisch hoofdassistent (Kinderverzorging)
technisch hoofdassistent (Magazijnen/ Depots)
technisch hoofdassistent (Openbare wegen)
technisch hoofdassistent (Tekenen)

technisch hoofdsecretaris

technisch hoofdsecretaris (Crèches)

technisch hoofdsecretaris (Geneeskunde)

technisch hoofdsecretaris (Sociale assistentie)

technisch hoofdsecretaris (Stedenbouw)

technisch hoofdsecretaris (Tekenen)

technisch secretaris

technisch secretaris (Crèches)

technisch secretaris (Schatting van onroerende goederen)

technisch secretaris (Sociale assistentie)

technisch secretaris (Tekenen)

technisch secretaris (V.G.V.)

technisch secretaris (Geneeskunde)

technisch secretaris (Stedenbouw)

technisch hoofdassistent (Diverse beroepen) (Onderhoud)
technisch hoofdassistent (Diverse beroepen) (Verwarming, Loodgieterij, Electriciteit)

technisch hoofdassistent (Groene ruimten)

technisch hoofdassistent (Kinderverzorging)

technisch hoofdassistent (Magazijnen/ Depots)

technisch hoofdassistent (Openbare wegen)

technisch hoofdassistent (Tekenen)

technisch hoofdsecretaris**

technisch hoofdsecretaris** (Crèches)

technisch hoofdsecretaris** (Geneeskunde)

technisch hoofdsecretaris** (Sociale assistentie)

technisch hoofdsecretaris** (Stedenbouw)

technisch hoofdsecretaris** (Tekenen)

technisch secretaris**

technisch secretaris** (Crèches)

technisch secretaris** (Schatting van onroerende goederen)

technisch secretaris** (Sociale assistentie)

technisch secretaris** (Tekenen)

technisch secretaris** (V.G.V.)

technisch secretaris** (Geneeskunde)

technisch secretaris** (Stedenbouw)

* of archivares

** of secretares

Tot besluit.

Taalfeminisering : een reuzinnestap op weg naar gelijke kansen voor vrouwen

Coherente taalveranderingen leiden altijd tot taalverrijking (en remmen de taalontwikkeling hoe dan ook niet). Het verzet tegen taalfeminisering, waardoor een stereotiepe achterhaalde visie op de mensheid in stand wordt gehouden, staat alleen maar gewijzigde gedragspatronen en gedragingen en een grondige mentaliteitsverandering in de weg. Anderzijds raakt taalfeminisering aan een ander gevoelig gebied : de taalverarming, wanneer de vrouwelijke woordvormen massaal zouden blijven verdwijnen.

Gelukkig heeft het taalgebruik zich steeds vervrouwelijkt, hoe krachtig de maatschappelijke en culturele belemmeringen ook waren. Voor vrouwen gebruiken we automatisch vrouwelijke (beroeps)termen, omdat die vanzelf in ons opkomen. Hierdoor voorkomen we tevens ongunstige bijbetekenissen, ongelukkige formuleringen en achterhaalde of vervormde concepten. Het vrouwelijke stemt ongetwijfeld overeen met ons taalgevoel ('dokteres'). In Vlaanderen gebruiken nog steeds tal van (dialect)spreeksters en -sprekers zelfs termen als 'burgemeestes'.

Taalvervrouwelijking blijft weliswaar nog steeds - maar wel hoe langer hoe minder pionier / ster / s / werk. Deze enigszins voluntaristische taalkundige dimensie loopt thans nog vooruit op de huidige, maar niet op de toekomstige, maatschappelijke werkelijkheid. In een volledig kunstmatige samenleving zouden de mensen eventueel van hun seksegebonden beroepsbenaming kunnen worden losgekoppeld. In onze samenleving echter kan (en gebeurt) dat niet. Beroepshalve hebben we altijd ofwel met vrouwen, ofwel met mannen te maken.

Langzaam maar zeker beginnen we zelfs mannelijke termen voor vrouwen als verouderd te beschouwen. Dankzij het herhaald gebruik van een vervrouwelijkt woordgebruik voor vrouwen zijn dergelijke woorden en uitdrukkingen thans niet meer weg te denken. Zodra we aandacht beginnen te besteden aan taalseksisme, zien en horen we het immers werkelijk overal. Want nog steeds overheerst het mannelijk principe zowel in het taalgebruik en -gedrag als in de samenleving.

Ik herinner me boeiende gesprekken met Wilhelm Frederik Hermans van toen ik nog aan het begin was van mijn research rond vrouwentaal en taalverschillen tussen vrouw en man en bij het verschijnen van één van mijn eerste boeken over het onderwerp taalvervrouwelijking. Hermans hekelde taalvermannelijking voor vrouwen, en zei uitdrukkelijk dat vrouwen zelf – en mannen – (uiteraard, de sprekende en schrijvende gemeenschap waar we allemaal thuis zijn) hun eigen lot in handen moesten nemen en de taalfeminisering gewoon (doen) toepassen.

Vele jaren later is de toestand eigenlijk toch vrij sterk geëvolueerd. Dagelijks horen we vrouwen en mannen al of niet nieuwe vrouwelijke termen gebruiken om vrouwen en vrouwelijke beroeps- en maatschappelijke activiteiten te omschrijven.

Welnu, het doordachte gebruik van vrouwelijke beroepsbenamingen en van het vrouwelijke door vrouwen en mannen bewerkstelligt een andere blijvende verandering, van het collectief onbewuste en als gevolg daarvan van de maatschappelijke werkelijkheid. Er gaat trouwens geen dag voorbij of vrouwen onderscheiden zich beroepsmatig, waardoor prompt nieuwe benamingen worden gevormd.

In ' *Feminisering van de titels en functiebenamingen van het personeel van de Stad Brussel* ' rekenen we af met de taalkundige vervreemding van vrouwen en vullen we zodoende eventuele lacunes op. Hoewel het de taal nooit aan vrouwelijke woordvormen heeft ontbroken en zij zich steeds heeft gehaast nieuwe ontbrekende vrouwelijke termen te smeden, blijkt uit ' *Feminisering van de titels en functiebenamingen van het personeel van de Stad Brussel* ' dat het vrouwelijke onontbeerlijk is en dat er niets tegen valt in te brengen.

In moeilijke en complexe gevallen kunnen we steeds onze toevlucht nemen tot een vrouwelijke wending of omschrijving (met vrouw of vrouwelijk : cameravrouw, een vrouwelijke actievoerende, een vrouwelijke eerste minister).

En laat ons niet vergeten dat België op het vlak van taalvervrouwelijking reeds in 1988 baanbrekend werk heeft verricht. Ons land bepaalde toen reeds dat waar nodig nieuwe vrouwelijke termen moesten worden gecreëerd.

Tot slot kan bij taalvervrouwelijking als hoofdprincipe worden vooropgesteld dat het aangeduide en het aanduidende van hetzelfde geslacht en genus moeten zijn. Zo worden eenvoudigweg voor vrouwen vrouwelijke beelden in het communicatiewoordgebruik opgewekt, en voor mannen mannelijke. Want natuurlijk zijn de semantische en linguïstische regels zeker niet. Zij zijn het resultaat van de lange opbouw van het maatschappelijk en cultureel bestel.

De gewone toepassing van ons taalkundig erfgoed opent hierbij de weg naar een feminisering gekenmerkt door eenvoud en verscheidenheid. Zelfs tegen alle vroegere grammaticale regels in, blijkt dat het gebruik van nieuwe vrouwelijke termen hardnekkig is en voor de hand ligt.

Bibliografische documenten

- Conceptualisation de la Résolution 88 en faveur de la Féminisation / Resolutie 88, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid / Ministère de l'Emploi et du Travail, Bruxelles / Brussel, 1988
- Elaboration du texte du décret de la Communauté française de Belgique / Voorbereiding van het Decreet van de Franse Gemeenschap, Brussel / Bruxelles, 1988- 94
- Code de féminisation en français, néerlandais, allemand / Feminiseringscode in het Nederlands, Frans en Duits, Staatssecretariaat voor Maatschappelijke Emancipatie / Secrétariat à l'Emancipation sociale, Bruxelles / Brussel, 1991
- Voorbereiding van het voorstel van decreet voor de Vlaamse Raad / Préparation de la proposition de décret du Conseil flamand, Bruxelles / Brussel, 1993
- Actes du Premier Symposium international sur le langage des femmes, Ville d'Anvers, 1993 / Verslag van het eerste internationaal colloquium over Vrouwentaal, Stad Antwerpen, 1993
- Hoe vrouwelijk is taal ?, Ville d'Anvers, 1993
- La langue au féminin, Ville d'Anvers, 1993
- Femmes et langage, Cahier de Femmes d'Europe, Bruxelles, 1994 (Traduction en italien, portugais, allemand, anglais, grec, néerlandais, espagnol) / Vrouw en Taal, Vrouwen van Europa, (Vertaald in het Duits, Engels, Portugees, Grieks en Spaans), Brussel, 1994
- Au féminin, Nizet, Paris, 1994
- Banque de données au féminin, Larousse, Paris, 1994 / Gegevensbank rond taalfeminisering voor Larousse, Brussel-Parijs / Bruxelles-Paris, 1994
- Lijst Vrouwelijke Beroepsbenamingen, VRT, Brussel, 1994 / Nomenclature de termes féminins, Télévision flamande VRT, Bruxelles, 1994
- Handleiding voor de Taalvervrouwelijking, Onderwijs en Ambtenarenzaken, Brussel, 1995, Nomenclature de termes féminins, Ministère flamand de la Fonction Publique et de l'Enseignement, Bruxelles, 1995
- Le Sexisme dans le langage, Québec, 1996 / Taalseksisme, Québec, 1996
- Vidéo sur La Féminisation Linguistique en Europe, Patricia Niedzwiecki, / Video over Taalfeminisering in Europa, Europarlement Brussel, Bruxelles, Parlement européen, 1996
- Note de Politique Générale sur la Féminisation en Europe / Policy Paper in Favor of Language Feminisation, Commission de l'Union Européenne, Europese Commissie, Brussel / Bruxelles, 1997
- Le Langage au féminin, Castells Paris, 2000, Labor Bruxelles, 2001
- Instructions Against Sexism / Instructions antisexistes, Conseil de l'Europe, Raad van Europa, Straatsburg, Strasbourg, 2001-2002
- Logiciel de Féminisation, Bruxelles, 2001
- Sur le site Internet de l'IRDECOF : le SECTAF (Service d'Ecriture et de Correction des Textes au Féminin), Bibliographie et articles / Op de website van OCOEC TFI : de DITF (Dienst voor Talen en Taalfeminisering), Literatuurlijst en artikels, 2002-2003
- Dico féminin, version enfants et jeunes, et version adultes, Bruxelles, 2004
- Gids Vrouwelijk-Mannelijk, (versie jeugd en versie volwassenen), Brussel, 2004

Geselesteerde bibliografie

- Actes du Premier Symposium international sur le langage des femmes, Ville d'Anvers, 1993
- ADRIAENS, G - (1981) - Vrouwelijke beroepsnamen in het Nederlands, Leuven 1981
- Advertising Handbook - EOC for Northern Ireland.
- AEBISCHER, V. - Les femmes et le langage, Presse Universitaires de France, Paris, 1985
- ALPHEN, I van - Een vrouw en vrouw, een woord een woord, Tijdschrift voor vrouwenstudies, 1983
- APPRILL, C. - Déclaration 32ème session de la Commission de la Condition de la Femme de l'ONU Vienne, 1988
- APPRILL, C. - Egalité des sexes et langage, Forum du Conseil de l'Europe, 1988
- Au Féminin, Guide de féminisation des titres de fonction et des textes, Les publications du Québec, Gouvernement du Québec, 1991
- Beroepsbenamingen, Ministerie van Onderwijs & Wetenschappen. 13/8/82.
- BOEL, E. - Le genre des noms désignant les professions et les situations féminines en français moderne, Revue Romane, 1976
- BOTH, N. e.a. - Seksisme in Van Dale, Moer 1980
- BROUWER, D. e.a. - Vrouwentaal en mannenpraat, Van Genneep, Amsterdam, 1978
- BROUWER, D. - Seksisme in schoolboeken Nederlands, Moer, 1980
- Citoyennes à par entière - Décret : terminologie. N° 31, mai 1984
- Citoyennes à part entière - L'usage de leur nom marital ne saurait être imposé aux femmes qui ne le souhaiteraient pas. Ministère des droits de la Femme, n° 32, juin 1984
- Conseil de l'Europe - Initiatives prises au plan national pour traduire l'égalité des sexes dans le langage, CEEG (88) 28, Strasbourg
- Conseil de l'Europe - L'égalité des sexes et la Convention européenne des Droits de l'Homme, Strasbourg, 1989
- Contrastes - La différence sexuelle dans le langage, Nice, 1989
- Corse matin - Benoîte Groult : la place de la femme dans les mots et la misogynie de la langue française, 1985
- DELEU, R - Eén werk, twee namen? Toestanden, 1988
- De Morgen - Australië pakt seksistisch taalgebruik aan, 9/11/1988
- De Morgen - De directeur-generaal is in zwangerschapsverlof, PGE 8/12/1998
- De Morgen - Omstreden politica wordt eerste vice-présidente in Zwitserland, 9/12/1988

De Standaard - SVV : Beroepsnamen zijn niet seksevrij, VJA, 1990

Dictionnaire féminin-masculin, des professions, titres et fonctions électives, Edition du Bureau de l'Egalité des Droits entre Hommes et femme, Genève, 1990

DUMAIS, H. - La féminisation des titres et du discours au Québec, Bibliographie, Cahier 12 du GREMF, Université de Laval, Québec, 1987

DUMAIS, H. - La féminisation des titres et du discours au Québec, Bibliographie mise à jour, Québec, 1993.

DUPUIS H., MARTIN A. - La féminisation des titres et les leaders d'opinion, Gouvernement du Québec, 1985

DURAND, M, (1936) - Le genre grammatical en français parlé à Paris et dans la région parisienne, Paris, 1936

EUBBEN, MC & VANDERHAEGHEN C - Les stéréotypes féminin et masculin dans la bande dessinée pour enfants et adolescents d'expression française, Revue de l'Institut de Sociologie, U.L.B., 1982

Femme, j'écris ton nom – CNRS, Paris, 1999

La féminisation dans les langues communautaires, Terminologie et traduction, N° 2/1989, Commission des Communautés européennes, ISSN 0256-7873 (incluant 20 articles de quelques pages chacun sur le thème de la féminisation en langue).

Les femmes et le langage - Groupe de travail des OIC en Belgique, Décennie de la femme et préparation Nairobi, 1985

Gevraagd, Ministerie van Sociale Zaken en Werk gelegenheid en Actiegroep Man Vrouw Maatschappij, Den Haag, 1982

G.I.E.R.F. - Cadeau de Noël à l'Académie française sur la féminisation de la langue, Groupe Interdisciplinaire d'Enseignement et de Recherche Féministes de l'Université du Québec à Montréal, 24 décembre 1986

GROEN-RUSCH, A., e.a. - Richtlijnen ter vermindering van seksisme in teksten en illustraties, Werkgroep "Taalseksisme", Nijmegen, 1979

HADEN, E.F. & JOLIAT, e.a., - Le genre grammatical des substantifs en franco-canadien empruntés à l'anglais, Publications of the Modern Language Association, LV, 1940

Het Nieuwsblad - Studie bevestigt clichés over "vrouwenberoepen", L. Dm., 12/12/1990

Het Volk - Vrouwen in mannenberoepen, D.M., 20/3/1989

HUBERS. G - Bakerpraatjes en vrouwenlogika, Instituut voor Algemene Taalwetenschap, Universiteit van Amsterdam

Instructions Against Sexism – Council of Europe, Strasbourg, 2001

Instructions Antisexistes – Conseil de l'Europe, Strasbourg, 2001

MEILLET, A. - La catégorie du genre et les conceptions des Indo-européens, Linguistique historique et comparée I, 1921

METTRE AU FEMININ - Guide de féminisation, Ministère de la Communauté française de Belgique, Bruxelles, Bruxelles, 1995

NIEDZWIECKI, P. - Resolutie 88, Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Brussel, 1988

NIEDZWIECKI, P. - Feminiseringscode in het Nederlands, Frans en Duits, Staatssecretariaat voor Maatschappelijke Emancipatie, Brussel, 1991

NIEDZWIECKI, P. - Hoe vrouwelijk is taal ?, Ville d'Anvers, 1993 / La langue au féminin, Ville d'Anvers, 1993

NIEDZWIECKI, P. - Au féminin, Nizet, Paris, 1994

NIEDZWIECKI, P. - Het vrouwelijk is een must, Mores, Antwerpen, 1994

NIEDZWIECKI, P. - Banque de données au féminin, Larousse, Paris, 1994-95

NIEDZWIECKI, P. - Vrouw en Taal, Vrouwen van Europa, (Vertaald in het Duits, Engels, Portugees, Grieks en Spaans), Europese Commissie, Brussel, 1994

NIEDZWIECKI, P. - Lijst Vrouwelijke Beroepsbenamingen, VRT, Brussel, 1994

NIEDZWIECKI, P. - Handleiding voor de Taalvervrouwelijking, Onderwijs en Ambtenarenzaken, Brussel, 1995

NIEDZWIECKI, P. - Le Sexisme dans le langage, Québec, 1996 / Taalseksisme, Québec, 1996

NIEDZWIECKI, P. - Vidéo sur La Féminisation Linguistique en Europe, Patricia Niedzwiecki, / Video over Taalfeminisering in Europa, Europarlement Brussel, Bruxelles, Parlement européen, 1996

NIEDZWIECKI, P. - Policy Paper in Favor of Language Feminisation, Europese Commissie, Brussel, 1997

NIEDZWIECKI, P. - Le Langage au féminin, Castells Paris, 2000, Labor Bruxelles, 2001

NIEDZWIECKI, P. - Instructions Against Sexism / Instructions antisexistes, Raad van Europa, Straatsburg, 2001-2002

NIEDZWIECKI, P. - Logiciel de Féminisation, Bruxelles, 2001

NIEDZWIECKI, P. - Dico féminin, version enfants et jeunes, et version adultes, Bruxelles, 2004

NIEDZWIECKI, P. - Gids Vrouwelijk-Mannelijk, (versie jeugd en versie volwassenen), Brussel, 2004

ROMEIN-VERSCHOOR, A - Seksisme en taal, In Opzij 6 (2), 1978

RUIJSEDAAL, E. - Gevraagd ... Beroepsnamen in beweging, Tijdschrift voor vrouwenstudies, 1983

SABATINI Alma - Occupational Titles in Italian : Changing the sexist Usage, In Hellinger, 1985

SMET, Miet - Vraag om advies van de Emancipatieraad over het geslacht van beroeps- en functienamen, Staatssecretariaat voor Leefmilieu en Maatschappelijke Emancipatie, Brussel, 1988

SMET, M. - Nota ter voorbereiding van de vergadering mbt het geslacht van beroeps- en functienamen, Staatssecretariaat voor Leefmilieu en Maatschappelijke Emancipatie, Brussel, 1989

Verslag van het eerste internationaal colloquium over Vrouwentaal, Stad Antwerpen, 1993

YAGUELLO, M. - Les mots et les femmes, Payot, Paris, 1979